

**E-HANDOUT MATA KULIAH
PAKELIRAN GAYA POKOK II**

PERTEMUAN KE-6

LAKON “WAHYU PURBA SEJATI”

(Pathet Nem)

**PROGRAM STUDI S1-SENI PEDALANGAN
INSTITUT SENI INDONESIA SURAKARTA**

Keterangan:

- **Patetan Lindur, Samba dan Setyaki dientas. Suasana kayon terus tancep di tengah gawang, posisi miring. Pocapan**

POCAPAN

Ramé dènira campuh yuda, cengkah-cinengkah adu 'tosing balung uleding kulit rebut unggul ganti kalindhah. Sigra sang Rahadyan Setyaki, ngamuk punggung nirbaya nirwikara, sakala késis wadya Tawanggantungan datan mangga puliha katrajang kridhaning Sang Setyaki. Dupi wus sirna mengsah saking Tawanggantungan, wadya Dwarawati sami masanggrah. Éwa samanten datan tilar ing rèh kaprayitnan, para wadya tansah pacak baris, mangkana barising wadya pinantha pinara dadya sanga.

Keterangan:

- **Patetan Sanga Wantah, suasana kayon tancep di tengah gawang tegak, pocapan.**

POCAPAN

Dupi wus tatasing kamantyan, diwasaning Sang Hyang Arka, suruting rina gumanti ing wengi, jroning ratri datan ana ingkang winuwus muhung Sang Hyang Candra kang hambabar sunaré, sumela ing hima

narabas méga, dadi padhang jingglang katon narawang sèsining jagad raya. Nanging datan kadi ing partapané sang wiku kang nyata wantèr yoga bratané, temah sumebar angambar yayah Sekar menur dhadhu.

.

Keterangan:

- **Gendhing Gambirsawit, kayon tancep gawang kanan.**
- **Tampil Abiyasa dan Cantrik terus tancep.**
- **Tampil Premadi, Semar, Gareng, Petruk dan Bagong.**
- **Gending sirep, janturan.**

JANTURAN

Belah kang méga, mendhung tumiyung dadya kamprung, sakala sirna larut pepeteng kang nglimputi temah mbabar padhang jingglang kang sami sinandhang, labet pangaribawaning sang maha wiku kang aglar kapandhitan ing pucaking Sapta Harga, ugi winastan Satarengga ya wukir Ratawu. Mila sinebat Sapta Harga labet ana gunung jèjèr pitu pucaké mumbul dadi atusan, yaiku kang ingaran Satarengga. Winastan Ratawu karena ing mriku ana sendhangé kang tirtané sumilak wening ngambar ganda arum, kang wiwit ing uni kinarya pasukcèné trah Sapta Harga.

Dhasar lengkèhing aldaka kang kèbegan kaéndahan tuwuh saka kodrating alam, pancuran pating pancurat, kedhung megung lan tirta wening lumintir anjog ing tegal pasabinan, temah subur kang tinandur, anjalari jenak kang sami dedunung, tentrem kang padha dhedhépok kawimbunan akèh wisma-wisma palereman dadi papaning pariwisata, kang ngiras pantes kepéngin ngadhep sang tapa kang wus arum angambar asmané bangkit akarya tentreming sasama.

Déné peparabé sang wiku, Begawan Abiyasa, ya Sang Wiyasa, Kresna Dipayana, Sutikna Prawa, ya Sang Rancaka Prawa. Mila peparab **Sang Abiyasa**: ateges wus datan kasamaran saholah kridhaning rat. **Wiyasa**: tansah gegulang ing kalangkungan minangka pepancèning putra myang wayah. **Kresna Dipayana**: duk miyosira anèng pulo dipa satengahing benawi Jamuna, pamulu langking sumunar mawèh asrep kang samya tumingal. **Sutikna Prawa**: bangkit akarya pepadhang. **Rancaka Prawa**: kinodrat wenang yasa pustaka kang dadya pitedah ing rèh kautaman.

Nyata pandhita kang putus salwiring saniskara, kang lila nilar kamuktèning praja labet anggayuh

sampurnaning dumadi, mrih bangkit minggah lokabaka ing bénjang samangsa murut ing kasidan. Pranyata datan kendhat denya Yoga Brata, lelandhesan jejeg keblating panembah kang sarta tekun pangidhepé mring sang Akarya jagad, kawimbunan tetep ing sesanggeman kang prasasat datan kalèpètan ing dedosan, marma sinung nugrahaning Widhi. Datan mokal kèh para cantrik, manguyu jejanggan, hajar, putut sarta para resi, miwah kang amung indhung-indhung uluguntung, tansah kepéngin caket tuwin reraketan lawan Sang Maha Wiku nedya nggegilut ing rèh sampurnaning dumados.

Samana Sang Wiku nedheng satata lenggah ing pacrabakan, marengi sowané kang wayah panegahing Pandhawa, kekasih Radèn Premadi, ya Radèn Harjuna, Parta, Pandhu Siwi, Palguna, Indratanaya, Kuntadi, Margana, Wibatsuh, Mahabahu, ya sang Kiritin. Sowaning Risang Parta kadhèrèkaken punakawan catur, nenggih Kyai Lurah Semar, Badranaya, Dhudha Manang-munung, Nayantaka, Wong Boga Sampir, Jejanggan Asmarasanta, ya sang Juru Dyah Puntaprasanta. Sinambung wuntat nenggih Ki Lurah Nalagarèng, Cakrawangsa ya Sang Pancalpamor. Ing

sakwuriné lah ta punika Ki Lurah Pétruk, Kanthongbolong ya Sura gendhéla. Déné kang kepareng wuntat nenggih Ki Lurah Bagong.

Dupi sang Wiyasa uninga sowaning wayah, gya ing awé gupuh-gupuh rinangkul lungayané, sigra sang bagus umangsah anguswa pepadané kang éyang; mangkana wijiling pangandika.

Keterangan:

- **Gending udar inggah terus suwuk. Patetan Sanga ngelik, dialog.**

WIYASA:

Hong ilahèng awignam astu. Durung suwé sapraptamu ‘nggèr, Permadi padha kanthi raharja wong bagus.

PAMADHÉ:

Awit saking pangèstunipun kanjeng éyang, lulus raharja sowan kula, ngaturaken sungkeming pangabekti mugè konjuk sahandhaping pepada.

WIYASA:

Hya ‘nggèr, dak tanpa gawé gedhéning tyas pun kaki.

Kakang Semar, durung suwé praptamu paran padha raharja.

SEMAR:

Èh èh èh ... bregegeg ugeg-ugeg hemel-hemel sadulita, é ... nggih penembahan, kula pundhi kula suwuk brekat mekakat sing kantun, héé sing wèwèh muliha omah-omah.

PÉTRUK:

Oooo ma ma ambak wong kok kebangeten temen nggonmu ora ngganggo pétung, bot-boté nampani pembage panembahan, kok dipadhakaké nampani wèwèhan.

SEMAR:

Uuuu aku ngono wong wis tuwa, tak-rumangsani sarwa ala ééé èlèké tak enggoné dhéwé déné kowé sing isih nom-nom kuwi padha ngudiya mrih beciké.

WIYASA:

Nalagarèng, raharja satekamu.

GARÈNG:

Nun inggih, angsal pangèstunipun sang adi penemban kula pundhi wonten dhadha, amimbuhana widada nir ing sangsaya, temah dadya bagya mulya sakulawarga kula ing salaminya, awit sihipun sang brahmana tapa kang minulya ing bawana.

PÉTRUK:

Biyuh-biyuh, ambak wong pinter ngracik purwakanthi ora kaya kang Garèng. Katon ngranté kaya sekar rinoncé, pamrihé aja dianggep sepélé, betèké péngin séjé karo kancané. Éwadéné yèn digatèkaké tinemu akèh cacadé, apa ora jeneng kebacut nggonmu kelacut temahan mrucut dadiné ora patut; marga tembungmu kang runtut mau sajaké gawé péncut, ning nyatané ora turut.

BAGONG:

Mbok ngrumangsani yèn mung drajating buntut, tiwas kopat-kapit apik-apiké mung nggo liwat endhog.

GARÈNG:

Ora ngono luputku nggon apa lan tembung sing endi?

PÉTRUK:

Mèmper yèn kowé ora krasa keblinger, marga wis rumangsa pinter, ora weruha yèn ora bener. Coba gatèkna, nggonmu gawé ukara; pangèstunipun kula pundi wonten dhadha. Mokal kowé ora ngertiya, yèn mundhi kuwi mesthi ana sirah. Marga mundhi kuwi pada karo nyunggi, yèn ana pundak jenengé mikul, yèn ana geger arané nggéndhong, yèn ana lempèng jenengé ngindhit, yèn nggegawa nganggo tangan arané nyangking.

BAGONG:

Yèn ana cangkem jenengé nggondhol.

GARÈNG:

Kathik mung luput saklimah waé teka digrujug pirang-pirang èmbèr.

PÉTRUK:

Mèn kapok aja angger muni, marga basa Jawa kuwi basa sing sugih tembung nanging béda trap-trapané ora angger waton.

WIYASA:

Pétruk kowé padha becik satekamu.

PÉTRUK:

Pangèstunipun sang Maha Muni, tansah kula pundhi, mugi-mugi andayani kula saanak rabi, cinaketna ing suka basuki, manggih rejeki ing salami-lami, anjalari saged yasa gedhong lan loji, kebak beras lan pari, sugih kebo lan sapi.

BAGONG:

Pétruk sugih dadakan ora saka gaji murni utawa usaha pribadi, ning marga saka anggonng korupsi, konangan polisi, digawa nyang tangsi terus dileboke bui.

PÉTRUK:

Bagong arep mati, dhelag-dhelag ora ana sing niliki. Apa yèn kancané bisa mulya kuwi serik apa piyé?

BAGONG:

Ora kok serik, nanging kabèh mau harak ditonton pira pametuné lan asilé. Kok njur bisa yasa gedhong lan loji, mokal yèn ora ana apa-apané. Mbok ya wong kuwi sing prasaja, tak kira wong sing prasaja kuwi apik dhéwé.

WIYASA:

Bagong, kowé padha becik.

BAGONG:

Saé mbah ... hlo rak cekak aos ta.

PÉTRUK:

Bola-bali wong kuwi yèn ora urus; karo panembahan kowé basa mbah ki mbahmu pa.

WIYASA:

Kulup Premadi, daktonton kaya nawung gati sowanmu, wong bagus diagé matura.

PAMADHÉ:

Nuwun èstonipun, wayah paduka kepareng miterang pralampita ingkang kula tampi, duk ratrining hari Sukra ingkang katembèn, ingkang wayah sumerep kados gebyaring rembulan, mawèh padhanging swasana, nuli katingal sawenèhing astana kang mawa téja, hujwala narawung akarya tentrem kang handulu, temah katetangi drenging nala labet wonten gegambaraning wanodya ingkang kawasa damel ébahing raos; punika gegambaran punapa éyang.

WIYASA:

Aum awigenam astu namasidham, nggèr putuku wong bagus, Premadi, pun kaki ora wani ndhisiki keparengé Kang Akarya Jagad, ya mung mbok menawa yèn ora klèru bakal ana nugraha kang bakal tumurun mapan ana sawenèhing astana; déné wanita kang gawé getering rasamu iku pangiraku calone bakal dadi tetimbanganmu. Prayogané lacaken rasamu mbok menawa mbabar kanugrahan, diagé nyaketana candhiné sawarga Prabu Basudéwa, tumuli angger dhedhagana ing kono, kanthi dhasar pepayung ati suci teteken budi rahayu, pawitané awas lawan éling; awas sakabèhé kang linakon aja

tinggal kautaman; éling lamun manungsa amung saderma hanglakoni pepesthèn garising kodrat, cundhuk lawan wawangsoné para sujana sarjanèng budi, kang uniné: KRIDHANING ATI TAN BANGKIT MBEDHAH KUTHANING PASTHI, BUDI DAYANING MANUNGSA ORA BISA NGUNGKULI GARISING KAWASA. Mula kudu tetep ing lahir hangudi kardi, ing batin hangésthé budi, kang mangkono wus jumbuh lahir lan batiné keplok jatiné KAWULA lan GUSTI. Wekasan bakal mbabar padhang jingglang kang sinandhang.

Keterangan : *Patetan Sanga Jugag. Permadi sembah*

PAMADHÉ:

Sembah nuwun ingkang tanpa upami déné éyang sampun paring pitedah ingkang kedah linampahan; ingkang mekaten cumadhong dhawuh paduka kanjeng éyang paran prayoganing lampah.

WIYASA:

Kétang peteng sambung obor tumuli budhala, aja lali Panakawan kanthinen.

PAMADHÉ:

Prastawa dhawuh paduka boten kirang trawaca nggen kula midhangetaken, tuhu samendhang datan karempit; kalilalana ingkang wayah nyuwun pangèstu daya-daya nuhoni dhawuh paduka éyang.

WIYASA:

Lelungsèn dakbebakali pangèstuku mawantu-wantu mayungana lakumu; welingku aja pegat kaprayitnan, marga budhalmu marengi dina tali wangké, wanciné brahmana pati obong, wateké akèh kéwan galak ngadhang dalan, beciké yèn ana kembang manglung dalan pethiken kinarya cundhuk, dayané lamun ana godha ora bisa teka, nadyan teka nanging ora tumama. Dakbalang gangga-gangga tri-gangga pinayungana kala cakra, rahayu-rahayu salakumu.

PAMADHÉ:

Kakang Semar, Nala Garèng, Pétruk, lan Bagong, nuli nyuwuna pamit aku nedya ndisiki budhal.

Keterangan:

- **Patetan Sanga Jugag, Premadi hormat terus dientas ke kiri.**

SEMAR:

Huuuu ... sampun cekap 'nggèn kula umiring ndara bagus, keparenga kula nyuwun pamit.

WIYASA:

Hiya kakang muga-muga rahayu kéné rahayu kana, mangsa bodhoa, momonganmu.

SEMAR:

É é é ... Inggih panembahan; hayo tholé 'dha pamita!

Keterangan: *Semar dientas* .

GARÈNG:

Rèh sampun cekap sowan kula panembahan kalilalana kula nyuwun pamit, nyuwun pangèstu sarta nyuwun ... adhuh-dhuh ... apa kuwi ...

PÉTRUK:

Kowé kuwi arep ngapa ta 'kang?

GARÈNG:

Karepku arep nyuwun dhuwit nggo sangu, bareng tiba nggon sangu banjur lali. Coba ndak apalne ... Panembahan nyuwun pamit, nyuwun pangèstu sarta nyuwun sangu, pamit pangèstu sangu.

PÉTRUK:

Wis coba praktèkna ngersaning Panembahan.

GARÈNG:

Gegandhèngan sampun samekta uba rampéning sesaji, ingkang sak bab memetri cikal.

PÉTRUK:

Hiya kono ... malah ngujubké ambengan; balènana sepisan manèh sing cetha aja ngawur.

GARÈNG:

Pisan 'ngkas ora bener luwung nyopot nggonku dadi grup pandremisan; Panembahan, mbok bilih dhangman ing

penggalih sarta Gusti marengaken, panjenengan kula
suwun rawuh ... ho ho ho wis trima Truk.

Keterangan: Gareng dientas.

PÉTRUK:

Wooo kang ... ambak wong cupet teka tekan batine,
sampun panembahan kula nyuwun pamit.

WIYASA:

Hiya Pétruk nyangoni raharja.

PÉTRUK:

Kalilalana kula lèngsèr.

WIYASA:

Hiya ... nyangoni slamet.

PÉTRUK:

Sampun kepareng budhal sapunika ...

WIYASA:

Muga winantu basuki lakumu Pétruk!

PÉTRUK:

Uuuuu ... pamitan ping telu kok mung raharja, slamet karo basuki; mbok sing kalih dilintoni arta ...

WIYASA:

Slamet iku wateké yèn ana rubéda bisa kalis ...

PÉTRUK:

Badhéya kalis wong nyatané slamet niku boten diijolke saoto. 'Yo 'Gong aja kesuwèn.

BAGONG:

Sampun nggih mbah kariya laris...

WIYASA:

Hiya wis padha mangkata, aja adoh-adoh lan bendaramu lan samarga-marga aja padha ceclunthangan.

Keterangan:

- Ladrang Clunthang (alternative bisa menggunakan Ktw Suba Kastawa.

- Premadi tampil, *solah*, diikuti oleh Semar, Garèng, Pétruk, dan Bagong.
- Ayak-ayak, suasana kayon. Gendhing sirep, janturan sambil menampilkan Permadi berjalan.

JANTURAN

Kocap kacarita, kadya hima kang kasaput ing maruta, padhang hanerawang penggalihe Raden Pamadi, dupi sampun mundhi sabda pangandikaning kang eyang Begawan Abiyasa. Lon-lonan lampahé sang binagus, mandhap saking wukir Retawu. Samarga-marga hanggung mriksani kaendahaning wukir, wit pakis nepis tepining jurang, kembang cepaka manglung maweh ganda arum. Binarung swaraning sato wana, unine dheruk lamat-lamat kadi celuk-celuk kang nedheng lumaksana. Swarane puter putih arum ririh, kadya ngrerepa mring sang binagus.

Hyang Haruna sumirat tunggang ancala kaeksi sorote warata ing antariksa kadya katetangi onenging nala ingkang tansah nggubel ing karsa enggala prapta papan kang tinuju. Para panakawan catur nenggih lurah Semar, Gareng, Petruk miwah Bagong kang tuhu dadi panglipur, sadalan-dalan tansah gegojegan gendhon-rukun.

SEMAR (*Semar tampil*)

E e e eeee.....eling-eling trah Saptaharga, sanadyan akeh dalam jembar resik waradin kok malah metu dalam nasak-nusup ana ngalas. Ora wurung iki mesthi karo ngeningake cipta nggenturake teteki. Ae....Ae..., muga-muga bae bisa dadi lantaran cinaketna ing kayuwanan.

(*Semar dientas*)

GARENG (*Gareng tampil*)

Wah jan-jane ndara ki kebangeten, ora ngetung sengsaraning liyan, ana dalam kepenak kok milih tlusupan ri bebondhotan medhun jurang turut ereng-ereng. Ya kapak-kapakna gandheng kuwajiban, nadyan abot rasane kudu dilakoni sapa ngerti besuk anak putuku karinemoni kepenake, aku sing nglakoni rekasane. (

Gareng dientas)

PETRUK (*petruk tampil*)

Kang Gareng ki mlaku kok karo grundelan, ha wong buntut kok arep ora manut karo ndhase, apa klakon buntut pisah karo sirah. Ning nek kae rak beda, pisahe kae rak marga nylametake sirah kanthi ngurbanake

buntut. Balik kang Gareng kae anggone pisah kuwi rak mung golek penake dhewe. (*Petruk dientas*)

BAGONG (*Bagong tampil*)

Wah wah wah...., Petruk karo gareng kae senengane kok mung nggrenengi cacate liyan, ora ngilo karo githoke dhewe. Mbok dadi Wong ki kaya aku iki lho, sepi ing pamrih rame ing gawe. Tegese yen kancane nyambut gawe aku nyepi, lha yen lagi padha mangan enak lagi aku rame ing gawe.

Keterangan.

- **Gending udhar terus menjadi irama tanggung.**
- **Suasana Kayon terus tancep di kiri simbul hutan.**
- **Tampil Premadi, Semar, Gareng, Petruk dan Bagong berurutan.**
- **Gending seseg suasana kayon terus suwuk gropak, Ada-ada sanga jangkep, pocapan.**